

HÓVÁRI JÁNOS

Alvó titánok a XXI. században

Verebes György művészetéről

Verebes György a kortárs magyar képzőművészet egyik legeredetibb festőművésze. Maga is vallja, hogy nem érdeklik trendek és divatok: nem kíván igazodni egyetlen irányzathoz sem. Számára a festészet a saját gondolat- és érzésvilágának kivetítése a vászonra, szellemi és tehetségbeli képességeinek segítségével. Művészetében az ihlet, a sajátos pillanat kínzó gyönyörré felülír minden mást. Ars poeticája szerint a művészet elsődlegesen nem a bennünk lévő tudásról és racionalitásról szól, hanem mindarról, ami azon túl van, egy adott pillanatban a személyiségből kiárad – ettől egyedi és hiteles.

Verebes György a bácskai Zentán született 1965-ben, a képzőművészeti főiskolát már Budapesten végezte. Közel két évtizedes budapesti élet után, 2002-ben Szolnokra került, és 2003 óta az ottani művésztelep vezetője. De megmaradt zentainak. Nemcsak azért, mert neves orvos szülei a délvidéki városban élnek, hanem a Tisza is odaköti (régebről és személyiségformálóbban, mint Szolnokon); örül, ha látja a zentai ódon kapualjakat, ha találkozik ottani régi barátaival, mert Zenta nemcsak az övé, hanem ő maga a két lábon járó *zentaiság*. Az elmúlt két-három évtizede ingázás volt Budapest, Szolnok és szülővárosa között. Ezt jó kedvvel és odaadóan tette és teszi, s ebben hű társa testvére, Verebes Ernő, aki dramaturg és irodalmár. Verebes György sokoldalúan képzett művész. Nemcsak jó festő és grafikus, hanem kiváló zenész, remek irodalmár is. Olyan ember, aki az összművészetiesség fáradhatatlan harcosa, de mindig felhívja a figyelmet arra is, hogy az egyes művészeti ágak kifejezési eszközrendszere egymástól eltérő. Maga is szívesen kirándul egyik területől a másikra. Verebes György ebben az évben kapott eddigi festészeti életműve elismeréséért Munkácsy Mihály-díjat.

Saját bevallása szerint sokáig kereste képzőművészeti útját. Szakítani kívánt korai korszakával: a középkor világát sajátosan értelmező formáival és színeivel. Mélyebbre kívánt menni az elmúló időben, az egyetemességben, de az emberi szellem mélységeiben is: talán a velünk és bennünk élő tudatalatti világ felé akart fordulni. Saját útját, Szolnokra költözése

előtt, a Kecskeméti Alkotóházban találta meg: a műteremház veretes kopottságában találkozott a titánokkal, akik azóta is vele élnek, s velük (általuk) találta meg új (és máig kiható) formai-tartalmi nyelvét. Ez az új művészi világ egyszerre ikonikus, misztikus és mágikus. Verebes György egyetemességre törekszik, és vele együtt talán az ikonfestői elfeledhetőségre is: mert hitvallása szerint a mű a legfontosabb. De ez számára szerencsére elérhetetlen, mert ebben gátja saját személyisége, intellektuális mélysége, tehetsége, ihletettsége és sziszifuszi küzdőereje. Verebes György természetesen csak a szellemi-lelki percepciót illetően ikonikus. Képeiből mélység, hit és gondolat sugárzik, de nem vágja a szemünkbe, hogy pontosan mi: a narráció sejtelmes homályban marad. Éppúgy, mint az Istenszülő Szűz Máriát vagy Jézus Krisztust készítő bizánci mozaikmesterek, a szemlélőre bízza, hogy mit olvas ki a műből (az ikonból). Képei esztétikailag azonban nem ikonok, hanem remek festmények, amelyeknek egyszerre van térszerkezeti-színvilági valós és illuzórikus hatásuk. Verebes György titánábrázolásai magukban hordozzák nemcsak a mitikust, hanem a misztikust is. Mivel nem egy-egy jól ismert titánt vagy titaniszt fest, a valódi mondandó homályban marad. Éppúgy, mint a preraffaelita reneszánsz korai mestereinél. Mint Simone Martini (1284 k. – 1344) az Assisiben lévő Szent Ferenc-bazilika Szent Márton-kápolnájában készített freskóin – többek között – a magyar szenteket jelenítette meg: Szent Erzsébet szomorú, de nem tudjuk, miért; Szent Margiton látjuk, gondolkodik, de nem tudjuk, hogy min; Szent Imre pedig csak előre néz, de nem tudjuk, hova tart. Martini és Giotto, valamint számos kortársuk áttörte a bizánci művészet falait, de nem szakadtak el a művészet körüli misztikától: a quattrocento ezen túlment, s ezzel előkészítette Raffaello korának míves narratív festészetét. Verebes Györgyhöz, aki a remek olasz medievista, Umberto Eco könyveinek szakavatott olvasója, közel állt a trecento gondolatvilága, Dante *Isteni színjátéka*. Úgy látom, hogy titánkorszakának egyik forrásvidéke, akár tudattalanul is, a trecento őszintesége, félelme attól, nehogy a részletek elleplezzék azt, hogy készek vagyunk elfogadni a transzcendens misztikumot, még akkor is, ha nem értjük pontosan. Verebes titánsorozata mágikus is. A mágia jövőt fürkésző és azt befolyásolni kívánó világ. Ki ne akarná, hogy az alvó titán jól álmodjon, és utána jót tegyen? Ezzel még akkor is így vagyunk, ha tudjuk: vannak tartaroszi, rossz titánok

is, akik sohasem fognak jót tenni. De a mágia hátha még rajtuk is segít. Verebes György művészi fordulata megítélésem szerint valamiféle rokonságot mutat az egykori római iskola magyar művészeinek pályafordulásaival, akik az 1930-as években, az olasz fővárosban francia–német modernizmusuktól elkanyarodva, egy időre vagy egész életpályájukra pre-raffaelita hatások alá kerültek. Ennek reminiszenciái a magyar képzőművészet egészében kimutathatók, s ennek Szolnok egykoron szinte országos központja volt, mivel Aba-Novák Vilmos (1894–1941) évekig a Szolnoki Művésztelep meghatározó, nagy hatású festőművésze volt.

A görög mitológiai titánjai és titániszai (Uranosz és Gaia gyermekei, valamint azok leszármazottjai) a görög istenek bukott második nemzedéke, akiket (többségüket) Zeusz kizárt az Olümposz fenséges világából, pedig ők hozták el a képességeket az emberek közé, s tették őket ezáltal többé. Bukásuk ellenére is halhatatlanok, s még kínjaik között sem érzik az időt, de a halál drámáját sem. Időtlen időig képek várni a szabadulást, hogy majd Zeusz ellenében azt tegyék, amit akarnak: jót és rosszat – vagy épp a semmit. Ez talán a legemberibb a titánokban. De ezáltal alkalmasak arra is, hogy a művészetben a küzdő ember misztikus és mágikus szimbólumai legyenek: az emberi vágyaknak és álmoknak, de a titkoknak is. Örök kérdés marad: vannak-e még titáni tarsolyukban kibontatlan Pandóra-szelencék? A titánok világának mítoszai, melyeknek megvannak a keleti és germán mitológiai párhuzamaik is, olyan egyetemes bölcsességekről szólnak, amelyek az emberiség ősi történelmének máig nyúló tartóoszlopai: ösztöneinkről, csalfaságainkról, hitünkről és hitetlenségünkről, hűségünkről és árulásainkról, szeretetünkről és gyűlöletünkről, s nem kevésbé halálfélelmünkről. „A küzdelem – vallja Verebes György – a titánok álma. Az ormon áll a Küzdelemnek Véget Vető.” Az emberiségben lévő mélység tehát nem más, mint a madáchi „küzdes maga”. Küzdelem az életért, a boldogságért, a tudásért, a szerelemért – és még ki tudja, miért. A kecskeméti műtermi félhomályban ilyen tartalommal jelent meg Verebes Györgynek az első titáni arc másfél évtizede; ezt követően idővel a titáni kezek, sőt néha testrészek is, de sohasem az egész titán, az egyéniséggel rendelkező titán, mint ahogyan azt a művészettörténet számos remek alkotásán egyébként láthatjuk. Verebes művész úr titánjainak szeme mindig csukott. Így személytelenek, mert a személyi-

seget a szem adja. „Nem tudjuk – vallja Verebes György –, hogy azért csukott-e a szemük, mert már láttak, s mindent tudnak; vagy azért, mert még sohasem nyitották ki a szemük, s amolyan örök alvók vagy alvajárók.” Így a titánarcok közvetlenül nem közölnek semmit: a szemlélőnek kell kitalálnia, miről is szólhatnak. Verebes György többször is úgy nyilatkozott, maga sem tudja, hogy némely titánja miről is mesél, de többeket elmondása szerint jól ismer: tudja, hogy náluk a csukott szem mit takar. Az ihlet, amelynek hatására képei készültek és készülnek a szolnoki hajnalokon, néha csak a formát határozza meg, a tartalmat gyakran ködben hagyja. Így a titánsorozat képei is rendre mások. A régebbi képeihez való (festéssel és ecsettel történő) visszatérések olyan megvilágosodások, amelyek során valami misztikus és mágikus erő vezeti kezét és irányítja szemét: így a kép néha színeiben és formáiban változik, sőt, új tartalmat is kaphat. Verebes György visszafogott színekkel, rafinált fénymozgásokkal és árnyékokkal megélnkített testrészei sejtelmesen, valaminő megnevezhetetlen állapotra utalnak. A befogadóban keltett érzelmi hatások mellett kiérződik az alkotó átszellemléte is.

Verebes György titánjai hatalmas szobrok (egy filológusok szerint a görög hiedelemvilágban is „fehér agyagemberek” voltak, és a nevük is ezt jelenti), amelyekből csak egy-egy testrész látszik. A művész első titános korszakában többnyire a fej, a másodikban pedig inkább a kéz. A váltás oka: a kéz legalább annyira a lélek tükre, mint a szem. A kézből azonban nem lehet egyértelműen a személyiségre következtetni, így az továbbra is homályban marad. Verebes György a kézképeknek tudatosan adta a „mudra” nevet, amely a buddhista (jóga) ikonográfiában a kéztartások összességét jelöli. Az indiai bölcsélet szerint minden kézmozdulatnak megvan a maga története. Vannak olyan értők, akiknek ez nyitott könyv; a legtöbb embernek azonban örök talány.

Verebes György művészete arról is szól, hogy helytől és időtől függetlenül mennyire magunkban hordozzuk az egyetemes kultúrát. Mennyire magától értetődő: ha lebontjuk a kultúrák külső borítóanyagát, felsejlik az ősi. A nemzeti, sőt a népi kultúrák is magunkban hordozzák – öntudatlanul is – a willendorfi vénusz egyetemes ősiséget és a klasszikus antikvitást is. De ahhoz, hogy ez a művészetben és a befogadóban tudatosodjon, az alkotónak szabaddá kell tennie magát az iskolai, művészetpolitikai és társadalmi művé-

szetpercepció elvárásoktól. Önmaga felé kell fordulnia: évekig a nagy, sötét, kerek erdőt járnia. Ha a művész ezt meri vállalni, s ehhez kellő tehetsége és kitartása is van, szinte önmagától kanyarodik vissza az egyetemesség időtlen formáihoz és tartalmaihoz, persze csak akkor, ha ebben az ihlet is segíti. Verebes György szerencsés: megadatott neki az isteni kegyelem, hogy megtalálja azt a pillanatot (vagy kiszzenvedje azt), amikor egyéni útjára ráléphet. Ez nem csupán megnyugvást, új erőt, hanem örömet is adott neki. Kívánok neki sok olyan hajnalt, amikor úgy érzi magát, hogy becsukott szemmel is látja a színeket, s ecsetjének mozgását pedig valami belső erő vezérli; agytekervényeinek racionális-korrigáló idegszállai pedig meghatódottan figyelik, hogy a kép miként festi magát. Vagy, hogy a titánok, átívelve évezredek, maguk vezessék kezét, hogy a XXI. század-

ban is nyomot hagyhassanak maguk után: ha nem tetteikkel, akkor legalább álmaikkal és gesztusaikkal. Valamiképp a titánok mítosza is arról szól, mint az elmúlt öt évszázad magyar történelme és abból levonható tanulsága: *Devictus vincit* (A legyőzött győz). Persze csak akkor, ha van erős akarata, büszkesége, tehetsége és kellő szorgalma. A *titánok alvása* pedig nem a vég, hanem a felkészülés a jövő küzdelmeire. De jó lenne, ha napjaink magyarsága végre ráébredne: a titánok rejtőzködő ereje bennünk is lakozik. Ez még akkor is igaz, ha erre talán még gondolni sem merünk. Verebes György bátorságot is felmutató titán-sorozata nem csupán művészi kapcsolat a bennünk is lakozó őserőkkel, hanem a magyarság jelenlegi létének, *történefilozófiai alvásának* a tudati mélységekből és a megélt sorból jövő allegorikus megragadása is.

Verebes György: *Alvó titánok – Arany álmodó* (olaj, vászon, 70 × 50 cm)